

A VIS MAIOR ESEMÉNYEK AGRÁRJOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

HEGYES Péter
tanársegéd

Szegedi Tudományegyetem, Agrárjogi és Környezetvédelmi jogi Tanszék

1. BEVEZETÉS

Vis maior (elháríthatatlan erő) vagy más elnevezéssel casus maior (nagyobb véletlen) a római jogban a véletlen egyik fajtájaként került kidolgozásra a jogtudósok által.¹ A vis maior a római jogban olyan véletlen, aminek emberi erővel ellenállni nem lehet, olyan véletlen esemény, amely elháríthatatlan. Ide tartoztak a károsító természeti események (földrengés, szökőár, árvíz, aszály, tűzvész stb.), továbbá az elháríthatatlan emberi magatartások (háború, garázdálkodás stb.).

A MAL Zrt. Ajka melletti iszaptározójának tavaly október 4-én történt átszakadása eredményeként kiömlő mintegy egymillió köbméternyi vörösiszap közel 1000 hektárnyi mezőgazdasági termőföld szennyezett be. A vörösiszappal való borítás átlagosan 5–10 cm-t ért el (minimum 3 cm – maximum 45 cm). Természetesen az érintett termőföldeken a közeljövőben semmiféle mezőgazdasági tevékenység folytatása nem lehetséges, továbbá termszorkorlátozás és takarmány-felhasználási tilalom is elrendelésre került.

Jogsabályi rendelkezésekkel alátámasztható, hogy a vörösiszapömlés a mezőgazdasági üzemi termelés tekintetében vis maiornak minősíthető. A jelen tanulmány aktualitását ezen felül az adja, hogy a 2010-es évben a vis maior események az átlagoshoz képest jelentősen nagyobb károkat okoztak a mezőgazdasági ágazatban. A 2011 elején elvégzett kárbecslés szerint 2010-ben az árvíz, belváz és jég okozta kár nagysága körülbelül 150–180 milliárd forint volt. A Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) adatai szerint például a belvázal borított terület nagysága elérte az országban a 378 ezer hektárt, melyből 237 ezer hektár szántó volt.²

Ugyancsak alátámasztja a téma aktualitását, hogy a jelentős kárt okozó vis maior események sora 2011-ben is folytatódik.³

E tanulmányom két témát kíván bemutatni: egyrészt, hogy miként kezelik a vis maior események következményeit az agrártámogatásokra vonatkozó jogsabályi rendelkezések (2. fejezet), másrészt, hogy milyen anyagi jogi rendelkezések érvényesülnek, illetőleg hogyan alakul a joggyakorlat a termelők és a felvásárlók közötti polgári, illetve ag-

1 Vö.: NAGY Éva: *A vörösiszap-katasztrófa magánjogi felelősségi kérdései* című tanulmányával, 1.3. fejezet.

2 Forrás: <http://umvp.eu/?q=sajtoszemle/jelentos-kar>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. augusztus 2.)

3 Elegendő utalnunk a május eleji kései fagyra (2011. május 6-án pénteken –8, –6 fok volt), amelynek következtében mintegy 13 ezer hektár gyümölcsös és ezer hektár szőlő fagyott meg, elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

rárjogi szerződések teljesítése során bekövetkező vis maior események kapcsán (3. fejezet).

2. AZ AGRÁRTÁMOGATÁSBAN RÉSZESÜLŐ TERMELŐKET SÚJTÓ VIS MAIOR ESEMÉNYEK

Célkitűzésemnek megfelelően az alábbiakban rövid áttekintést nyújtok arra vonatkozóan, hogy milyen jogszabályi rendelkezések érvényesülnek abban az esetben, ha egy támogatásban részesülő termelő mezőgazdasági üzemét vis maior esemény éri.

A támogatásban⁴ részesített mezőgazdasági termelőknek a jogszabályokban és a támogatási szerződésekben meghatározott kötelezettségeket kell teljesíteniük. Erre példa a *kölcsönös megfeleltetés követelményrendszere*. A kölcsönös megfeleltetésre vonatkozó hatályos rendelkezéseket a 73/2009/EK rendelet⁵ II. címének 1. fejezete tartalmazza. E rendelkezések alapján a közvetlen kifizetésben részesülő mezőgazdasági termelő köteles teljesíteni a jogszabályokban⁶ foglalt gazdálkodási követelményeket és a helyes mezőgazdasági és környezeti állapotra vonatkozó feltételeket.

Gazdálkodási követelményeket a közösségi jogszabályok a következő területeken állapítanak meg:

- a) köz-, állat- és növényegészségügy;
- b) környezet;
- c) állatjóllét.

A helyes mezőgazdasági és környezeti állapotra vonatkozó minimumkövetelményeket a tagállamok határozzák meg nemzeti vagy regionális szinten.

Magyarországon az irányadó jogszabályi rendelkezéseket az 50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet határozza meg.⁷

Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból⁸ (EMVA) finanszírozott támogatások közül az alábbi, 2. tengelyhez („A környezet és vidék fejlesztése”) tartozó támogatásokhoz kapcsolódik a *kölcsönös megfeleltetés követelménye*:

- a) a mezőgazdasági földterületek fenntartható használatát célzó intézkedések közül:
 - a hegyvidéki mezőgazdasági termelőknek a természeti hátrány miatt nyújtott kifizetések;

4 A támogatási rendszer összefoglalásáról lásd SZILÁGYI 2007, 722–725. p.; MIKÓ 2009, 242–243. p.; HALMAI 2007, 74–77. p.

5 A Tanács 73/2009/EK rendelete (2009. január 19.) a közös agrárpolitika keretében tartozó, mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról, az 1290/2005/EK, a 247/2006/EK és a 378/2007/EK rendelet módosításáról, valamint az 1782/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről; *Official Journal L 030, 31/01/2009 o. 0016 – 0099*.

6 A jogszabályok felsorolását a rendelet II. melléklete tartalmazza.

7 50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet az egységes területalapú támogatások és egyes vidékfejlesztési támogatások igényléséhez teljesítendő „Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot” fenntartásához szükséges feltételrendszer, valamint az állatok állategységre való átváltási arányának meghatározásáról

8 Irányadó jogszabály: A Tanács 1698/2005/EK rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról; *Official Journal L 277, 21/10/2005 o. 0001 – 0040*.

- a hegyvidéki területeken kívüli hátrányos helyzetű területek mezőgazdasági termelőinek nyújtott kifizetések;
 - Natura 2000 kifizetések⁹ és a 2000/60/EK irányelvhez¹⁰ kapcsolódó kifizetések;
 - agrár-környezetvédelmi kifizetések;
- b) az erdészeti földterületek fenntartható használatát célzó intézkedések közül:
- a mezőgazdasági földterület első erdősítése;
 - Natura 2000 kifizetések;
 - erdő-környezetvédelmi kifizetések.

A kölcsönös megfeleltetés szabályainak megsértése esetén alkalmazandó szankciókat a két rendelet hasonlóképpen szabályozza: (1) közvetlen támogatás esetén a mezőgazdasági termelő számára folyósított vagy folyósítandó közvetlen kifizetések teljes összegét csökkenteni kell, vagy az érintettet ki kell zárni a támogatottak köréből; (2) vidékfejlesztési támogatások a kedvezményezettjei tekintetében csökkenteni vagy törölni kell annak a kifizetésnek a teljes összegét, amelyre abban a naptári évben jogosultak, amelyben a követelményeket nem tartották be.¹¹

Mindkét felelősségi alakzat esetén a felelősség megállapításának feltétele, hogy az előírások megsértése a támogatásban részesülőnek közvetlenül felróható cselekmény vagy mulasztás eredménye legyen. A vidékfejlesztési támogatás csökkentésének vagy törlésének további feltétele, hogy az előírások be nem tartása az egész gazdaság tekintetében érvényesüljön.

A támogatáscsökkentésre, illetve a támogatás köréből való kizárásra vonatkozó részletes szabályokat a tagállamok állapítják meg. A szankcióalkalmazás során figyelembe kell venni az előírások megsértésének súlyát, mértékét, továbbá tartós, illetve ismétlődő jellegét, valamint, hogy a jogsértés szándékos vagy gondatlan volt-e.

A mezőgazdasági szektor specifikumainak megfelelően a támogatásokra vonatkozó anyagi és eljárási jogszabályok nevesítve foglalkoznak azzal az esettel, mikor a termelő a kötelezettségeit vis maior esemény következményeként nem képes teljesíteni.

A hatályos magyar joganyagban törvényi szintű rendelkezést találunk a mezőgazdasági, agrár-vidékfejlesztési, valamint halászati támogatásokhoz és egyéb intézkedésekhez kapcsolódó eljárás egyes kérdéseiről szóló 2007. évi XVII. törvényben. A törvény 77.§ (3) bekezdése szerint „*nem tekinthető jogosulatlanul igénybe vett támogatásnak, ha az ügyfél kötelezettségének elháríthatatlan külső ok miatt igazoltan nem tud eleget tenni.*”

Ha a gazdálkodó elháríthatatlan külső okra hivatkozik, annak fennállását az irányadó jogszabályban meghatározottak szerint kell igazolnia.¹²

A Rendelet 2.-§-a szerint *elháríthatatlan külső ok (vis maior)* minden olyan különleges körülmény, cselekmény vagy esemény, amely előre nem látható, és amelynek következményeit az adott helyzetben elvárható gondosság tanúsítása esetén sem, vagy csak aránytalan áldozat árán lehetett volna elhárítani.

Ilyen esetek elsősorban:

9 Vidékfejlesztési támogatási forma. Lásd: Tanács 1698/2005/EK rendelete, 38. cikk.

10 Az Európai Parlament és a Tanács 2000/60/EK irányelve (2000. október 23.) a vízpolitika terén a közösségi fellépés kereteinek meghatározásáról; *Official Journal HL L 327, 2000.12.22. 1 – 72. o.*

11 A kölcsönös megfeleltetéshez kapcsolódó ellenőrzési szabályokról lásd bővebben: FARKAS CSAMANGÓ 2009.

12 Lásd: Az elháríthatatlan külső ok (vis maior) esetén alkalmazandó egyes szabályokról szóló 44/2007. (VI. 8.) FVM rendelet (a továbbiakban: Rendelet).

- a) az ügyfél halála;
- b) az ügyfél hosszú távú munkaképtelensége;
- c) a mezőgazdasági üzem jelentős részének vagy a mezőgazdasági üzemhez tartozó földterület kisajátítása, vagy jogszabály alapján történő átminősítése, amennyiben ez a kötelezettségvállalás, illetve a kérelem benyújtása időpontjában nem volt előre látható;
- d) a mezőgazdasági üzem földterületét, vagy az erdősített területet sújtó természeti csapás, illetve szélsőséges időjárási körülmény (földrengés, árvíz, szélvihar, aszály, belvíz, tüzeset, jégkár, fagykár stb.);
- e) a mezőgazdasági üzem részét képező, állattartást, illetve egyéb mezőgazdasági tevékenységet szolgáló építmények elháríthatatlan külső ok következtében történő megsemmisülése;
- f) az ügyfél állatállományának egy részét vagy teljes egészét sújtó járványos, fertőző megbetegedés;
- g) az ügyfél gondossága ellenére az állatállománya egészének vagy egy részének elhullása vagy kényszervágása;
- h) zárlati, vagy a Magyar Köztársaság területén még nem honos károsító, illetve kár okozó ellen hozott hatósági intézkedés.

A vis maiort főszabály szerint a bekövetkezéstől számított tizenöt napon belül be kell jelenteni a mezőgazdasági és vidékfejlesztési támogatási szervhez.

A Rendeletet tavaly év közepén módosította a VM,¹³ melynek köszönhetően egyszerűsödött az említett bejelentési rendszer. Míg korábban a gazdálkodónak két helyen, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnál (MVH) és a Mezőgazdasági és Szakigazgatási Hivatalnál is jeleznie kellett a vis maiort, addig a módosító rendelet hatályba lépésével meghatározott vis maior események, mint pl. a *természeti csapások*, illetve *szélsőséges időjárási körülmények* tekintetében a bejelentés egy ablakossá vált, így azt kizárólag az MVH-nál kell megtenni.

Az MVH az elháríthatatlan külső ok meglétét intézkedésenként egyedileg, és a következménnyel okozati összefüggésben vizsgálja, és dönt annak elfogadásáról, egyidejűleg az igazolás kiállításáról, amely igazolással rendelkező gazdák nem vonhatók felelősségre olyan, a támogatási szerződésben rögzített kötelezettség nem teljesítése miatt, amelynek elmulasztása okozati összefüggésben volt a bekövetkezett vis maiorral.

3. A TERMELŐK ÉS A FELVÁSÁRLÓK KÖZÖTTI POLGÁRI, ILLETVE AGRÁRJOGI SZERZŐDÉSEK TELJESÍTÉSE SORÁN BEKÖVETKEZŐ VIS MAIOR ESEMÉNYEK

A 2010-es évben kialakult, vis maior események okozta rendkívüli helyzet felszínre hozta a mezőgazdasági termények piacán érvényesülő szerződéses rendszer ellentmondásait is. A mezőgazdasági termelőket a gazdasági és a piaci körülmények számos esetben – jobb meggyőződésük ellenére – olyan termény értékesítéséről szóló szerződések aláírására kényszerítették, amelyekben fedezeti vásárlásokra kötelezik őket olyan esetben is,

13 8/2010. (VII. 30.) VM rendelet az elháríthatatlan külső ok (vis maior) esetén alkalmazandó egyes szabályokról, valamint egyes agrár tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról szóló 44/2007. (VI. 8.) FVM rendelet módosításáról.

amikor a szerződött terménymennyiség vagy annak egy része a termelőnek fel nem róható okból nem is termett meg. E szerződéses kikötések – esetleges alkalmazásuk esetén – azon túl, hogy az elháríthatatlan külső ok miatti teljes kockázatot a termelőkre hárítják, sok esetben együtt járhatnak a mezőgazdasági termelők gazdasági ellehetetlenülésének megsértésével is.

A Vidékfejlesztési Minisztérium a felvásárlók és termelők között kialakult kiéleződött helyzet kezelése érdekében két alkalommal, így 2010. augusztus 3-án, illetve 2010. szeptember 7-én tájékoztatást tett közzé,¹⁴ amelyben rögzítette az időjárási viszontagságok miatt kialakult helyzettel kapcsolatos álláspontját.

E szerint a vis maior igazolással rendelkező gazdákat, gazdálkodókat, valamint az igazolásokban megjelölt területeket nemcsak a támogatások igénybevételével összefüggő, hanem más eljárásokban – ide értve a polgári jogviszonyokat – is vis maior esemény által sújtott gazdának, gazdálkodónak, valamint területnek szükséges tekinteni. A tárca álláspontja szerint a vis maiornak minősülő káresemények súlya és jelentősége olyan mértékű volt, amely az érintett termelőknél a termés megsemmisülése esetén megalapozhatja a teljesítés lehetetlenné válására vonatkozó rendelkezések alkalmazását.

Szükségesnek tűnik megvizsgálni, hogy az említett kikötések ellen a Ptk.-ban találunk-e olyan rendelkezést, amelyre a termelő eredményesen hivatkozhat a vis maior következtében bekövetkezett nem teljesítés esetén.

A Ptk. a „vis maior” kifejezést nem tartalmazza, benne az elháríthatatlan külső ok intézménye található meg, méghozzá mint felelősséget kizáró körülmény a veszélyes üzem működéséből eredő károk;¹⁵ a szállodában megszálló vendég dolgainak elvesztése, elpusztulása vagy megsérülése folytán bekövetkező károk;¹⁶ valamint a fuvarozó késedelméből eredő károk tekintetében.¹⁷ Emellett a haszonbérleti szerződésre vonatkozó rendelkezések között találhatunk olyan szabályozást, amely a vis maior jogintézményi létének elismerését sugallja. Eszerint: „a haszonbérlet arra az évre, amelyben elemi csapás vagy más rendkívüli esemény okából az átlagos termés kétharmada sem termett meg, méltányos haszonbérmeiséklést, illetőleg haszonbér elengedést igényelhet”.¹⁸

A Ptk.-ban használt „elháríthatatlanság” a joggyakorlat szerint akkor állapítható meg, ha a technika adott fejlettségi szintjére és a gazdaság teherbíró képességére is figyelemmel objektíve nem áll fenn a védekezés lehetősége. Ezt a körülményt mindig a konkrét ügyben, az adott társadalmi viszonyok közepette kell értékelni, szem előtt tartva, hogy az egyensúly megteremtése mellett is a végső cél az, hogy a kár elkerülhető legyen.¹⁹

Az említett szabályok a vizsgált szerződéses kikötés vonatkozásában nem alkalmazhatók, mivel a mezőgazdasági termények kikötött későbbi időpontban történő tulajdonba adása céljából a felvásárlók három fféle szerződést kötnek a termelőkkel: mezőgazdasági termékértékesítési, adásvételi, vagy szállítási szerződést.

14 Lásd: <http://www.vm.gov.hu/main.php?folderID=2290&articleID=16282&ctag=articlelist&iid=1> illetve <http://www.vm.gov.hu/main.php?folderID=2290&articleID=16414&ctag=articlelist&iid=1>. (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. május 20.)

15 Ptk. 345.§ (1) bekezdés.

16 Ptk. 467.§ (1) bekezdés.

17 Ptk. 500.§ (1) bekezdés.

18 Ptk. 455.§ (2) bekezdés.

19 KÖLES – SÁGHY 2006, 192. p.

Amibe esetlegesen kapaszkodhatunk az az, hogy ezen szerződések tárgya jellemzően zártkörűen fajlagosként kerül meghatározásra, amely feltétel a „maga termelte”, vagy a „meghatározott terület” előírásaival tovább szűkül, illetve elkülönül. Erre figyelemmel már alkalmazható lehet a *Ptk.* 289.§-a, miszerint „ha valaki fajta szerint meghatározott maga termelte dolog szolgáltatására kötelezi magát, de azt egészben vagy részben nem képes szolgáltatni, nem köteles a hiányzó dolgot a teljesítés céljára mástól beszerezni.”

Felhívhatjuk esetlegesen még a *Ptk.* 312.§ (1) bekezdését, miszerint „ha a teljesítés olyan okból vált lehetetlenné, amelyért egyik fél sem felelős, a szerződés megszűnik.”

Felülről látszik ezeket azonban a *Ptk.* 200.§ (1) bekezdése, amely a kötelmi jogi rendelkezések diszpozitív jellegét rögzíti. Eszerint „a szerződés tartalmát a felek szabadon állapíthatják meg. A szerződésekre vonatkozó rendelkezésektől egyező akaratlan eltérhetnek, ha jogszabály az eltérést nem tiltja.”

Kijelenthetjük tehát, hogy amennyiben a felek a szerződésben rögzítik a termelő fedezeti vásárlásra, illetve beszerzésre vonatkozó kötelezettségét, úgy nincs olyan rendelkezés a *Ptk.*-ban, amelyre eredményesen hivatkozhatna a termelő, ha elháríthatatlan külső ok következtében a teljesítésre a maga termelte termény szolgáltatása révén nem képes.

A problémára a jogalkotó az agrárpiacon rendtartásról szóló 2003. évi XVI. törvény módosításával²⁰ reagált. A módosítással beiktatott 8/A.§ alapján „semmissé az olyan szerződés kikötés, amely szerint a maga termelte mezőgazdasági termény szolgáltatására elháríthatatlan külső ok (*vis maior*) miatt egészben vagy részben nem képes termelő a hiányzó mezőgazdasági terményt teljesítés céljára mástól beszerezni, vagy helyette más szolgáltatást nyújtani köteles.”

A törvénymódosítás során a jogalkotó abból a közfelfogásból indult ki, hogy az elháríthatatlan külső ok miatti kockázatokat, veszteségeket a terménypiac összes szereplőjének viselnie kell, ezen kockázatok kizárólag egyik félre történő áthárítása a társadalom által elítélendő, és így a jó erkölcsbe ütközik, ami viszont megalapozza e kikötés semmissé nyilvánítását.²¹

A kérdés csak az, hogy alkalmas-e a bevezetett semmisségi ok a termelők védelmére?

Első ránézésre igen, azonban ismét fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a termények vétele céljából a felvásárlók a mezőgazdasági termékértékesítési szerződésre vonatkozó egyes speciális szabályok megkerülése érdekében leginkább adásvételi, vagy szállítási szerződést kötnek. E szerződéstípusoknak nem törvényi eleme a „maga termelte” kitétel, így abban az esetben, ha felek sem rögzítik kifejezetten a szerződésben, hogy az adásvétel, vagy a szállítás a termelő által megtermelt terményre vonatkozik, úgy álláspontom szerint kétséges lehet a semmisségi ok felhívása egy bíróság előtti jogvitában.

Erre a felvetésre látszólag megoldást kínál a módosító törvény hatályosító rendelkezésének azon – az integrátori szervezeteket védő – kiterjesztő szabálya, miszerint a törvény alkalmazása során maga termelte mezőgazdasági termény szolgáltatására irányuló szerződésnek kell tekinteni azt az esetet, ha a terményt a termelőtől továbbértékesítés céljából *termeltetési szerződés* keretében vásárolják fel.

Ennek a rendelkezésnek az alkalmazhatósága azért ütközhet nehézségbe, mert a jogszabály hatálya kifejezetten csak a termeltetési szerződés keretében felvásárolt terményekre terjed ki. A termeltetési szerződés fogalma törvényi szinten nem került rögzítésre,

20 2010. évi CL. törvény az agrárpiacon rendtartásról szóló 2003. évi XVI. törvény módosításáról.

21 2010. évi CL. törvény Általános indokolása.

fogalom meghatározást kizárólag a 41/2008. (IV. 3.) FVM rendeletben találhatunk. A rendelet 1.§ e) pontja szerint a termeltetési szerződés a *Ptk.* 417–422.§§-ai alapján kötött mezőgazdasági termékértékesítési szerződés, amelyben a szerződő felek tevékenységeiket összehangolják.

Jól látható tehát, hogy az adásvételi és szállítási szerződések keretében történő felvásárlásokra a vizsgált semmisségi ok nem minden aggály nélkül alkalmazható.

Hivatkozhatunk arra természetesen, hogy a szerződéseket tartalmuk szerint kell megítélni. Jó tudni azonban, hogy az adásvételi, a mezőgazdasági termékértékesítési és a szállítási szerződés egymástól való elhatárolása jelentős nehézségekkel jár, a jogtudományban²² is elterjedt álláspont szerint az elhatárolás a tartalom alapján gyakorlatilag lehetetlen.²³ Tekintettel arra, hogy nincs típuskényszer, a felek szabadon választhatják meg, hogy tulajdon átruházási ügyletük szempontjából melyik szerződéstípus szabályait tartják hatékonyabbnak, továbbá a kötelmi jog diszpozitivitása miatt további, más szerződéstípusoknál megjelenő tartalmi elemeket is alkalmazhatnak. Ennek megfelelően szabadon dönthetik el, hogy milyen típusú szerződést kötnek, erre tekintettel azonban jelen esetben mégiscsak döntő jelentősége lehet annak, hogy a felek a szerződésüket miként nevesítik.

4. BEFEJEZÉS

2011 júliusára befejeződött a vörösiszap-katasztrófában elöntött mezőgazdasági területek mentesítése, azonban a rendszeresen visszatérő vis maior események és következményeik elleni küzdelem tovább folytatódik.

A fentiek fényében megállapítható, hogy az agrártámogatást igénybe vevő termelőket sújtó vis maior vonatkozásában érvényesülő jogszabályi rendelkezések logikailag zárt rendszert alkotnak, korántsem mondható el ez azonban a tanulmány másik témája kapcsán, azaz a termelők és a felvásárlók közötti polgári, illetve agrárjogi szerződések teljesítése során bekövetkező vis maior események tekintetében. Zárszóként ez utóbbi témához, a jogalkotói szándék mindenképpen pozitív lépésként értékelendő, de álláspontom szerint a gyakorlatban való alkalmazás során a vizsgált jogszabályi rendelkezés további pontosításra fog szorulni.

22 Az egyes szerződéstípusok elhatárolásáról lásd: BOBVOS 2005, 4–6. p.; KISFALUDI 2003, 32–36. p.

23 Megjegyzendő, hogy a hatályba nem lépett új Polgári Törvénykönyv a mezőgazdasági termékértékesítési szerződést már az adásvételi szerződés különös nemeként, mint mezőgazdasági adásvételi szerződés szabályozta volna (5.203.§). Vö.: CSIZNER 2009, 647–648. p.

BIBLIOGRÁFIA

- Adatvédelmi biztos: *Közlemény a Blink című napilap 2004.01.27-ei számában megjelent Fehér Miklós válogatott labdarúgó tragikus haláláról tudósító cikkel kapcsolatban* <http://www.jogiforum.hu/hirek/10073#axzz1JJhawgtB> (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 12.)
- Brutalitás a hírműsorokban* (2009) = Az Országos Rádió és Televízió Testület tanulmánya http://www.mediatanacs.hu/elemzesek/22/24/1267630579brutalitas_a_hirmusorokban_2009_20100303.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 7.)
- BAYER 2003 = BAYER Judit: *Személyiségjog-sértések kontra szólásszabadság a neten: el-távolítás vagy válaszadás? Médiakutató*, 2003 ősz, 101–115. p.
- BAYDAR 2011 = BAYDAR, Yazuv: *The 'Lone Ranger' as the Missionary of Conscience: The Role of the News Ombudsman*. In: Zlatev, Ognian; Lani, Remzi; Baydar, Yavuz; Mollerup, Jacob; Vilović, Gordana; Turtia, Tarja; Hulin, Adeline *Professional Journalism and Self-Regulation Professional journalism and self-regulation: new media, old dilemmas in South east Europe and Turkey*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2011
- BESENYEI 2009 = BESENYEI Lajos: *Kötelmi jog, Általános rész*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2009
- BOBVOS 2005 = BOBVOS Pál: *A mezőgazdasági termékértékesítési szerződés*. Acta Jur. et Pol., Szeged, 2005, Tomus LXVII. Fasc. 3.
- BREHÓSZKI 2009 = BREHÓSZKI Márta: *Mennyire korlátolt a jogi személy gazdasági társaságok tagjainak felelőssége? A felelősség-átörés hazánkban és a „lepelátszúrás” doktrínája az Amerikai Egyesült Államokban*, Ph.D. értekezés, kézirat, Budapest, 2009
- BRÓSZ – PÓLAY 1986 = BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1986
- CSIZNER 2009 = CSIZNER Ildikó (szerk.): *Kézikönyv az új Polgári Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2009
- EÖRSI 1966 = EÖRSI Gyula: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966
- EÖRSI 1998 = EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog, Általános rész*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.
- FARKAS CSAMANGÓ 2009 = FARKAS CSAMANGÓ Erika: *Kölcsönös megfeleltetés teljesülésének ellenőrzése és a szankciók*. Acta Jur. et Pol., Szeged, 2009, Tomus LXXII. Fasc. 5.
- GÁLIK et al, 2007 = GÁLIK Mihály – NYAKAS Levente – NAGY Krisztina – TÍMÁR János – ROZGONYI Krisztina – TÓTH András – MOLNÁR Péter: *Fórum – Digitális átállás és az alapjogok*. Fundamentum, 2007/2. szám, 43–69. p.
- GELLÉRT 1992 = GELLÉRT György (szerk.): *A polgári törvénykönyv magyarázata*. Első kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992

- GELLÉRT 2001 = GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2001
- HAHN 1966 = HAHN István (szerk.): *Történelmi olvasókönyv I., Forrásszemelvények*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1966
- HALMAI 2007 = HALMAI Péter: *A Közös Agrárpolitika rendszere*. In: Halmai Péter (szerk.): *Az Európai Unió agrárrendszere*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2007
- KEMENES 2000 = KEMENES István: *A jogi személy elkülönült felelősségének „áttörése”*. In: Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára Acta Jur. et Pol. Szeged, 2000, Tomus LVIII. Fasciculus 1–41., 315–330. p.
- KEMENES 2001 = KEMENES István: *Felelősségi kérdések és visszaélésszerű joggyakorlás a gazdaságban*. Gazdaság és Jog, 2001/5. szám, 12–19. p.
- KISFALUDI 2003 = KISFALUDI András: *Az adásvételi szerződés*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2003
- KISS 2010 = KISS Tibor: *Felelősség-áttörés a bírói gyakorlatban*. Debreceni Jogi Műhely, 2010/1. szám http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/1_2010/felelosseg_attores_a_biroi_gyakorlatban/ (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. július 15.)
- KOLTAY 2007 = KOLTAY Gábor: *A magánszféra védelme és a sajtó – magyar, angol és európai pillanatkép*. Magyar Jog, 2007/10. szám, 616–625. p.
- KÖLES – SÁGHY 2006 = KÖLES Tibor – SÁGHY Mária: *Polgári jog II. – Kötelmi jog*. Novissima Kiadó, Budapest, 2006
- MÁDL 1964 = MÁDL Ferenc: *A deliktualis felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964
- Magyarázat, 2007 = *A Polgári Törvénykönyv magyarázata 1.*, Complex Kiadó, Budapest, 2007
- MAJTÉNYI 2005 = MAJTÉNYI László: *Közérdekű – személyes – nyilvános – titok – Történeti, logikai, fogalmi problémák – I. Rész*. Beszélő, 2005/8. szám, 28–37. p.
- MARTON 1942 = MARTON Géza: *Kártérítés – Kártérítési kötelek jogellenes magatartásból*. In: Nagy – Szladits: *A magyar magánjog*, III-IV. kötet, Kötelmi általános és különös rész, Grill Kiadó, Budapest, 1942
- MÁZI 2001 = MÁZI András: *A veszélyes üzemi kárfelelősség magyarországi fejlődése a polgári korszakban*. In: Studia Iuvenum Iurisperitorum, A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Hallgatóinak Tanulmányai, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 2001, 81–118. p.
- MIKÓ 2009 = MIKÓ Zoltán: *Agrár- és vidékfejlesztési igazgatás*. Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2009
- Mindent elöntött a vörösiszap – videó, a TV2 2010. október 4-ei híradásának képei http://wn.com/TV2-Kolontar-Devecser-Vorosiszap_katasztrofa (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. április 3.)
- MOLNÁR 1993 = MOLNÁR Imre: *A római magánjog felelősségi rendje*. JatePress, Szeged, 1993
- MOLNÁR – JAKAB 2010 = MOLNÁR Imre – JAKAB Éva: *Római jog*. Leges, Szeged, 2010
- NOCHTA 2005 = NOCHTA Tibor: *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2005
- PAPP 2010 = PAPP Tekla (szerk.): *Társasági jog*. Lectum kiadó, Szeged, 2010
- SÓLYOM 1977 = SÓLYOM László: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977

- SCHÄFER 2010 = SCHÄFER, Carsten: *Gesellschaftsrecht*. Verlag C. H. Beck, München, 2010, 136–140. p.
- Szakértői javaslat, 2008 = VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, 2008
- SZILÁGYI 2007 = SZILÁGYI János Ede: *Az agrár és vidékfejlesztési támogatások új rendszere: 2007*. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Miskolc University Press, Miskolc, Tomus XXV/2., 2007
- TÖRÖK 2007 = TÖRÖK Tamás: *Felelősség a társasági jogban*. HVG-ORAC, Budapest, 2007
- TRÓCSÁNYI 2008 = TRÓCSÁNYI Sára: *Média és méltóság* http://www.jogiforum.hu/files/adatvedelem/dr_trocsanyi_sara-media_es_meltosag%5Bjogi_forum%5D.pdf (Utolsó megtekintés dátuma: 2011. május 3.)
- UJVÁRINÉ 2002 = UJVÁRINÉ ANTAL Edit: *Felelősségtan*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2002
- VARGA 1996 = VARGA István: „Durchgriff” – *A jogi személyiség áttörése*. Magyar Jog, 1996/12. szám, 744–750. p.
- VEZEKÉNYI 2005 = VEZEKÉNYI Ursula: *A korlátolt tagi, részvényesi felelősség áttörése a társasági törvényekben a bírói gyakorlat tükrében*. In: Ünnepi kötet Sárközy Tamás születésének 65. évfordulójára, HVG-ORAC, 2005, 305–316. p.
- WELLMANN 2008 = WELLMANN György: *Tagi felelősségátvitel társasági jogunkban*. Gazdaság és Jog, 2008/11. szám, 3–10. p.